

Štědroň, Miloš; Šlosar, Dušan

Patnácté století

In: Štědroň, Miloš; Šlosar, Dušan. *Dějiny české hudební terminologie*. Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 2010, pp. 27-30

ISBN 9788021051614

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123530>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4 Patnácté století

Husitská revoluce přinesla nové literární žánry agitační povahy, jako polemický traktát, a nové výrazové prostředky pro ně, v oblasti umění s estetickou intencí však tato doba žila z dědictví. Slovní zásoba samého Husa, o níž získáváme dobrou představu z diferenčně pojatého slovníku Karla Nováka (1934), obsahuje z hudební oblasti jen tradiční termíny spolu s odvozeninami. Ve shodě s Husovými puristickými názory mají tu převahu slova domácího původu:

hlahol „jazyk, řeč“

hlas

hřmot, hřmotný

hudba (odlišeni: *hudba, pišťba, trúbenie*)

hudec

húslí

hústi

herec // jhřec

kajklěř

kobos „citera“

pěti (modlitbu), *pěnie*

piesn

pišťba

pištec

pišťala

prázdnospěvec „zpěvák daremných písní“

prlenec „ioculator“, *prlenčiti*

psalm

tanec, tancovanie

tanečník, tanečnicě

tancovod, tancovódcě „pořadatel tance“

trúbenie

varhaní (hlas)

zpievati (píseň i modlitbu), *zpievanie*

zpěvač, zpěvák, zpěvačka

zvonec

zvoněnie

zvuk.

Inovaci z oboru muzického nacházíme u Husa jen málo. Patří k nim poprvé doložené slovo *básník* s pejorativním významem „autor smyšlenek“, sémanticky

v souladu se starým významem slova *básn* „lživá smyšlenka“ a *báti* „nezávazně rozprávět“, dále přejímka *kajkléř* // *kejkléř*, expresivní výraz *prlenec* „veršovník, písničkář“ a odvozenina *prlenčiti*.

Husův živý literární jazyk však přináší řadu dokladů na slova zvukomalebné povahy:

brníci „řinčící“
húkati „houkat“ (o hrdliče)
chechtati sě
chřípěti „chraptět“
chrochtati
chrop „chrapot“
chrópiti „chrčet“
chropavý „chrápavý“
kdákati
klektati „vydávat klapavé nebo jiné zvuky“
kšíti „kýchnout“
kvík
kvičěti, kvikati
řehtati
řehtavý
skuhрати.

Rukopis A Mammotrektu Klementinského (tzn. latinsko-českého slovníku biblických výrazů) z počátku 15. století přináší z naší oblasti rovněž pouze tradiční výrazy:

herec „histrion“
hřmet „impetus“
húsle „figellum“
kajkléř „mimus“
kobos „cymbalum“
piesen sladká „melos“
trúbiti „clangere“
trúba dutá „ductilis tuba“
zvuk „ululatus“.

Z výrazů zvukomalebných uveďme:

huhlánie „musitacio“
koviekati „vagire“

lkánie „ululatus“
šeptati „surrare“
vrčeti „tumultari“.

Individuálním neologismem *básnotvor* obohatil tento okruh výraziva Petr Chelčický (podle už raně stč. *piesnotvor*).

Dobovým českým vzdělavcem, který se obíral uměními, počítaje v to i hudbu, byl Pavel Židek. Narodil se v Praze 1413, univerzitní vzdělání získal ve Vídni, Padově a Boloni, působil na univerzitách v Krakově a Vratislavi. Součástí jeho encyklopedie *Liber viginti artium* bylo i pojednání o hudbě, ovšem latinské. Česky napsal Židek rozsáhlý spis Jiří správovna (dokončen 1471). Z oblasti hudby obsahuje tyto výrazy (podle potřeb vymezení sémantiky uvádíme i nejnntnější kontext):

arfa

bubenec (i vyšla jest dcera jeho s bubenci)

cimbál (ornaty čisté k službě boží připravili jsú a cimbály i hudby)

diskantovati

gorra (bývají křesťanóm náramně prospěšni, jako lýra a gorra)

hlas

hochtání (křik a hochtání slyšen jest)

hráti (kázali jsú jemu před sebú tancovati a hráti)

hřímati

hřmot

hudba (v tancích, věncích, v pištách, v hudbách měli své utěšení)

hudce (co na kajkléře slušie, ... na hudce, na trubače a pištce)

hudenie (kterého krotil jest David hudením na arfu)

húsle (Noema húsle a hudby)

kunstěř (zpěváky, kunstěře, vlnaře)

kuor (u svatého Václava kuor udělal)

lýra (bývají křesťanóm náramně prospěšni, jako lýra a gorra)

pištba (v tancích, věncích, v pištách... měli své utěšení)

pištce (těž jsú pištci jako hudci)

pištělník (hudce, pištělníky, trubače na rohy)

roh

spievati // zpievati (aby zpievali žaltář), *pozpěvovati*

tancovati (kázali jsú jemu před sebú tancovati a hráti)

tanec

trúba (den hanby a biedy...trúby a zvuku)

trubač (trubače na rohy)

trubník (trubače na rohy, trubníky, zpěváky)

varhany

věvec (v tancích, věncích ... měli své utěšení)

zníti (ta řeč nezní o dobrým králi)

zpěvák

zpievati (aby mše raná Matky boží zpívána byla)

zvoniti

zvuk (aby ušima rozeznal zvuky sladké v hlasích)

žaltář (aby zpívali žaltář skrze ruku Davida krále vydaného).

Výrazivo těchto okruhů se bez větších odchylek opakuje ve všech sledovaných textech, lze tedy předpokládat, že bylo v širokém úzu. Je možno soudit, že k výraznějšímu rozmachu české terminologie v té době asi nedošlo; nalezené výrazy jsou v naprosté většině totožné s těmi, které jsme našli už v epoše předcházející. První dotyk s humanismem, jehož nástup se v našich zemích vinou husitských válek fatálně opozdil, zažil za svých zahraničních studií jen Pavel Židek. Snad se zračí v několika ojedinělých přejetích v námi sledovaných významových okruzích, jako *arfa*, *gorra* (?), *lýra*.

FLAJŠHANS, V. (ed.): Mammotrekt Klementinský. Listy filologické, 20, 1893, 216 – 234; 290–312.

MUŽÍKOVÁ, R.: Magister Paulus de Praga. Miscellanea musicologica XXXII, 1988, 9–20.

NOVÁK, K.: Slovník k českým spisům Husovým. Praha 1934.

TOBOLKA, Z. (ed.): M. Pavla Žídka Správovna. Hist. arch., 33, Praha 1908.